

BODSJÖÅN

Arkeologisk utredning

Kölsjön 2:13
Hassela socken
Nordanstigs kommun
Hälsingland
2012

Leif Andersson

BODSJÖÅN

Arkeologisk utredning

Kölsjön 2:13
Hassela socken
Nordanstigs kommun
Hälsingland
2012

Rapport 2012:24
Leif Andersson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF format från länsmuseets hemsida eller beställa kostnadsfritt i PDF format inger.eriksson@xlm.se eller 026-65 56 42.

Rapporter (tryckt), böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2012

Omslagsbild: Rester efter bäckflottningen vid Bodsjöån. Foto: Leif Andersson.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Inledning.....	5
Målsättning och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	5
Resultat	9
Sammanfattning.....	12
Administrativa uppgifter.....	12
Käll- och litteraturförteckning	12
Bilaga 1	13
Objekttabell	13

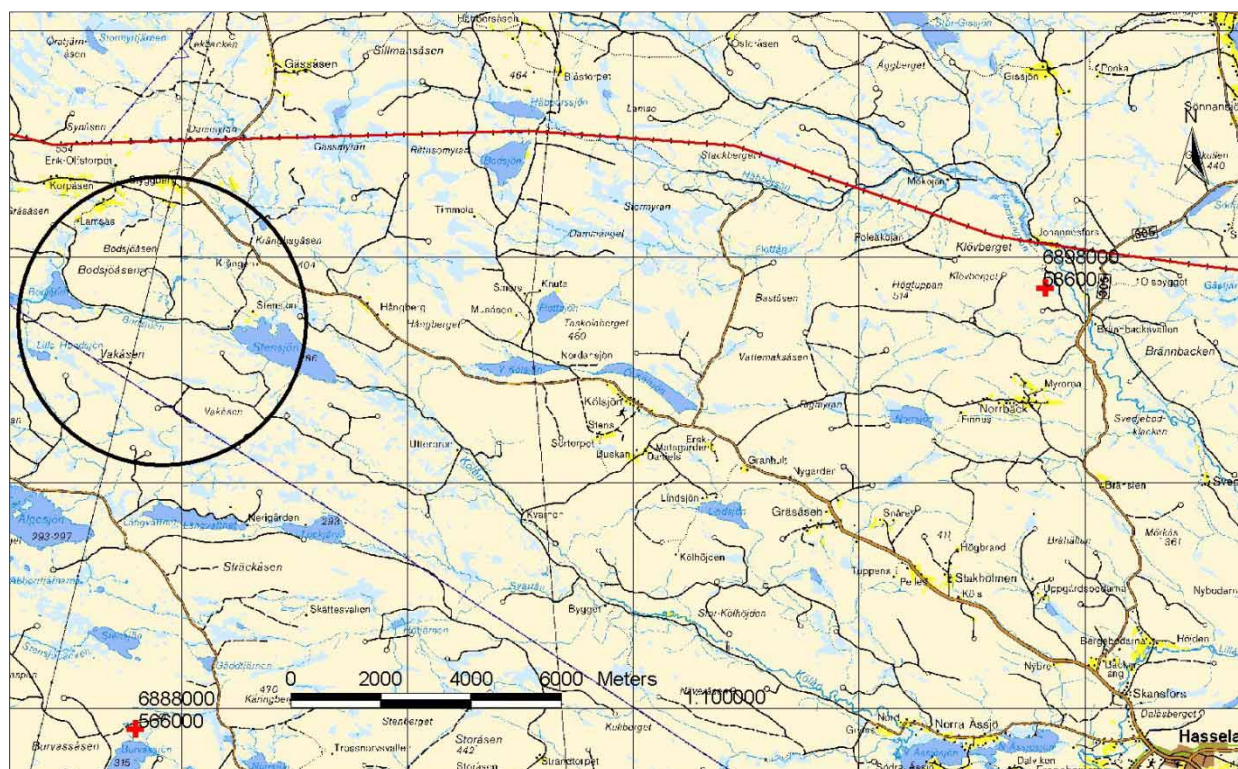

Bild 1. Översikt över området för utredningen. Bodsjöån – mellan Bodsjön och Stensjön i cirkelns mitt.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk utredning av forn- och kulturlämningar i Bodsjöån samt det mindre biflödet norr därom, Hassela socken, Nordanstigs kommun. Bodsjöån är sedan 2010-04-27 klassat som naturreservat, (Rapport Länsstyrelsen Gävleborg Dnr 511-8776-05).

Utredningen föranleddes av att Nordanstigs kommun skall göra en biotopisk återställning av vattendraget (Rapport Länsstyrelsen Gävleborg Dnr 521-1248-12). Detta innebär en återställning av rensade lek- och uppväxtområden för öring genom återplacering av block och stenar med larvgående grävmaskin på ca 5 ton i och på båda sidorna av bäckfåran. Fältarbetet gjordes av Leif Andersson 2012-05-30 samt 2012-06-05 och kostnadsansvarig var Länsstyrelsen Gävleborg, Kulturmiljöenheten.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Målsättningen med uppdraget var att inventera Bodsjöån samt det mindre biflödet norr därom och registrera de lämningar som påträffades. Den totala sträckningen är 3,5 kilometer lång och inkluderar den i norr liggande bäcken. Ån domineras av strömmande vatten och innehåller både brantare forsar och flackare strömmar. I mindre utsträckning finns även lugnflytande sektioner. Ån har en omkring fem meter bred blockig fåra med inslag av sten, grus och sand. Fältarbetet gjordes under två dagar. Områdena besiktades okulärt. De kulturlämningar som framkom beskrevs och mättes in med GPS.

De lämningar som påträffats har registrerats enligt Riksantikvarieämbetets praxis till FMIS (Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister).

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Bodsjöån börjar i väst i anslutning till Bodsjön och rinner i östsydöst riktning till Stensjön. Bodsjöåns dalgång präglas av ett rik- och storblockigt moränbacklandskap med mängder av egenformer i moränen, såsom kullar och ryggar. Smältvattnet från inlandsisens avsmältning har dränerats och spår av detta kan ses i form av isälvsrännor. En mindre isälvsavlagring har ackumulerats strax öster om utloppet från Bodsjön och en lite större avlagring finns utanför reservatet vid inloppet i Stensjön där vattenhastigheten har avtagit och materialet avsatts (*Bildande av Bodsjöåns reservat*. Dnr 511-8776-05. Länsstyrelsen Gävleborg. 2010).

Endast några få fornlämningar är kända i området kring Bodsjöån. Vid fastigheten Stensjön finns Raä nr 54, Fyndplats, uppgift om pilspets vilken man har hittat i Stensjön. Nordöst om Bodsjön finns ”Bodsjötorpet” utmärkt på kartan vilket på Generalsstabskartan är markerad som Fäbod. Norr om Bodsjön finns ”Kavelbromyran” där man kan anta att en stig har gått över myren med en kavelbro. Korpåsen är en by som anlades av svedjefinnar under 1600-talet.

Längs med hela Bodsjöån har det tidigare flottats genom s.k. bäckflottnings. Flottningslämningarna finns efter hela sträckningen, dock är de mest tydliga i det strömmande vattnet.

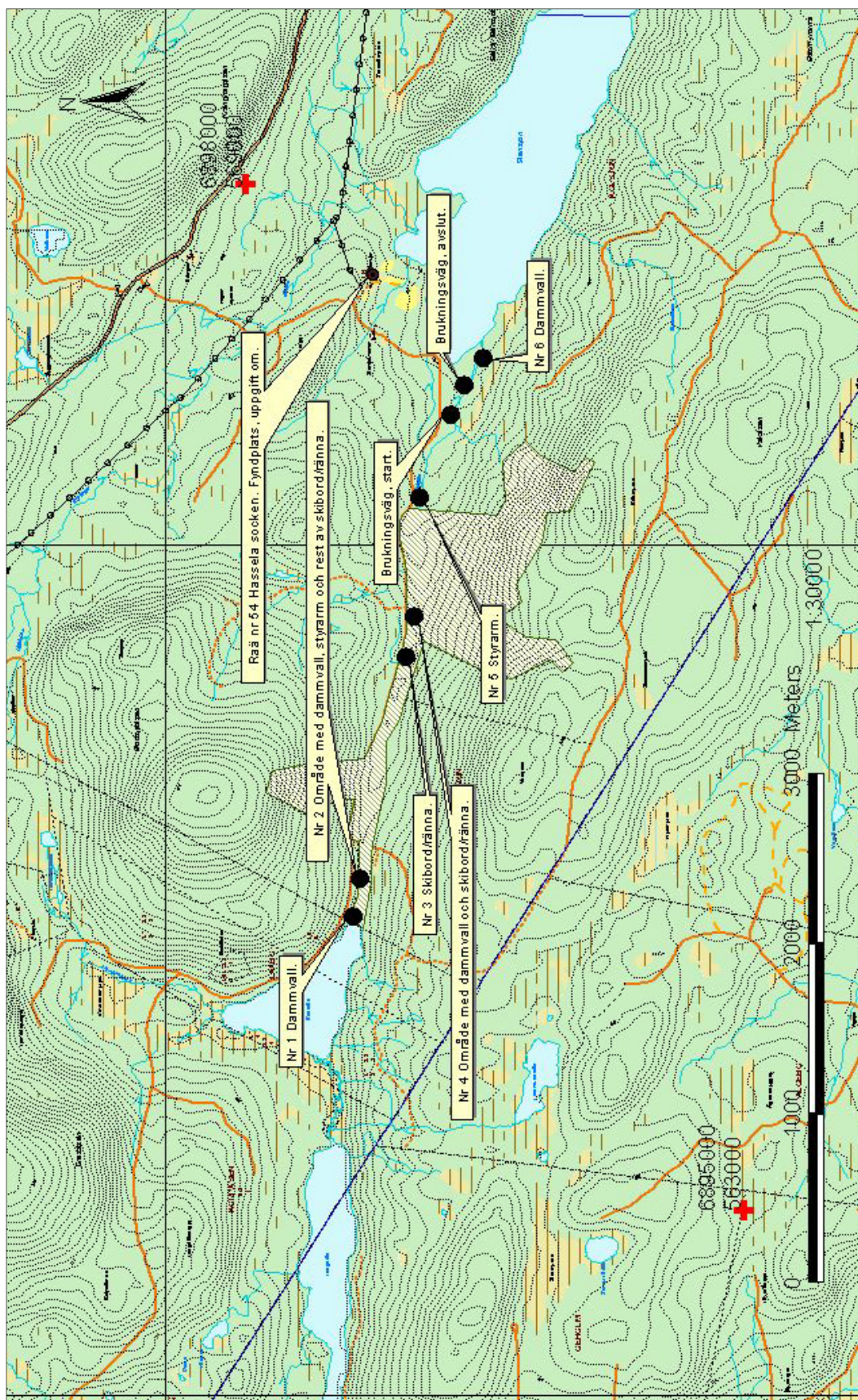

Bild 2. Bodsjöån. Påträffade lämningar inom undersökningsområdet och naturreservatet markerat.

Bäckflottningen bedrevs i de små vattendragen i de yttre delarna av flottledsnätet och var starten för timrets väg mot flottningen efter själva huvudleden (älvflottning). Bäckflottningen startade så fort isen smälte och tog några veckor i anspråk. Eftersom bäckflottningen bedrevs efter relativt små vattendrag och att risken för att vattentillgången efter snösmältningen skulle sina, var det en arbetsintensiv verksamhet. Ett stort antal flottningsarbetare behövdes för att flotta en relativt liten mängd virke. Dessa förutsättningar krävde därför att biflottlederna byggdes ut och anpassades för flottningens ändamål (Törnlund 2006).

Bild 3. Dammen vid Bodsjön, lämning nr 1. Foto: Leif Andersson.

En av de viktigaste flottledskonstruktionerna som uppfördes i bivattendragen var flottningsdammar (Bild 3). Med dessa kunde man reglera vattenmängden och nivåerna för att förhindra att virket ”brötade” sig, drev ut och fastnade på stränder, grund och stenar. Den äldre typen av dammar benämndes luckdammar och var av upptimrade träkonstruktioner som fylldes med sten. Under den senare delen gick man alltmer över till bjälkdammar. Dessa var konstruerade i betong och järn, hade större dämningsskapacitet och var lättare att underhålla.

Under flottningsepoken anlades många enkelkistor, enkel träkista och enkel ledarm är andra benämningar på denna typ (Bild 4). Dessa bestod av en slät timrad vägg med stödkistor, i regel trekantkar, som fylldes med rensad sten från vattendraget.

Andra konstruktioner för att underlätta timrets framfart var stöttbottnar, eller skibord som det även kallades (Bild 5). Dessa återfinns nästan uteslutande i bivattendrag (Törnlund 2006).

Det här var en konstruktion av stockar som låg parallellt efter botten på strömfåran och kunde täcka hela bottenbredden. Detta för att undvika skrovlig bottenstruktur och minimera risken för att virket fastnade och orsakade brötar. Konstruktionen återfanns även vid utloppet från flottningsdammar.

Bild 4. En av de många enkelkistorna längs med Bodsjöån. Här med väggen intakt som styrde timret och kanaliserade vattnet. Foto: Leif Andersson.

Bild 5. Skibord, en ränna av trästockar i bäckens riktning för att förhindra brötar och underlätta timrets väg över steniga partier och vattenfall. Lämning nr 3. Foto: Leif Andersson.

Bild .6. Skibordet från öst. Lämning nr 3. Foto: Leif Andersson.

RESULTAT

I utredningen påträffades totalt sex lämningar, för vidare och fullständig beskrivning, se bilaga 1. Följande kulturlämningar av yngre karaktär har registrerats.

1. Dammvall 75 meter lång.
Koordinat. N 6897254. E 564680. Slut N 6897323. E 564700
2. Område med flottningslämningar, dammvall 30 meter lång samt en styrarm/vattenledare och rest av ett skibord/ränna.
Koordinat. N 6897288. E 564924.
3. Skibord/ränna.
Koordinat N 6897028. E 566230
4. Dammvall 30 meter lång med ett skibord/ränna.
Koordinat N 6896982. E 566471
5. Styrarm/vattenledare, 9 meter lång.
Koordinat N 6896946. E 567164
6. Dammvall 20 meter lång samt en styrarm.
Koordinat N 6896614. E 567990

I alla de strömmande delarna finns på båda sidor av Bodsjöån ett mycket stort antal:

Enkelkistor, 2,0-2,5 m l (Ö-V), 2,0-3,0 m br (N-S) och 0,5-0,7 m h ovan vattenlinje av 0,3-0,7 m st stenar. Dessa har ett inbördes avstånd på 2-4 m.

Mycket sprängsten samt natursten finns i kistorna och dammvallarna. Man använde helt enkelt stenen från rensningen till byggnaden av dessa kistor. Enkelkistorna redovisas ej i FMIS.

Brukningsväg, 190 m l (Ö-V), 2-3,5 m br och plan yta, inschaktad delvis i slänt längs med bäck.

Koordinat Start N 6896784. E 567666. Slut N 6896706. E 567838

Brukningsvägen är en del av flottningslämningen och har därför beskrivits och koordinatsats. Den redovisas ej i FMIS.

Biflödet norr om Bodsjöån är i det närmaste helt opåverkad, det finns inga forn- och kulturlämningar efter sträckningen förutom en slarvigt upplagd bro av stockar. Ingen flottning har gjorts efter sträckningen då den ställvis går under markytan.

Besök på platsen gjordes 120620 med Anna Westin och Sofia Engberg, Länsstyrelsen Gävleborg, och Stefan Sandin, Fiskevård Hudiksvall och Nordanstigs kommun. Under besöket beslöts att undanta en sträcka på ca 200 meter från fiskevårdande åtgärder för att bevara den typiska miljön från bäckflottningen (Bild 7-8). Koordinater på den undantagna sträckan, start N 66896879 E 56746, avslut N 6896835 E 567479.

Bild 7. Del av den sparade sträckan av Bodsjöån, vy mot väst. Foto: Leif Andersson.

Bild 8. Del av den sparade sträckan av Bodsjöån, vy mot öst. Foto: Leif Andersson.

Bild 9. Båtfynd nedströms dammvallen, lämning nr 1. Kanske har denna båt lämnats kvar efter flottningen eller en fiskefärd. Foto: Leif Andersson.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har utfört en inventering av forn- och kulturlämningar av sträckningen Bodsjöån samt den i norr liggande bäcken i Hassela socken, Nordanstigs kommun, Gävleborgs län. Bodsjöån är klassad som naturreservat sedan 2010-04-27, Dnr 511-8776-05.

Inventeringen föranleddes av att Nordanstigs kommun skall göra en biotopisk återställning av vattenbiotopen (Rapport Länsstyrelsen Gävleborg Dnr 521-1248-12). Detta innebär en återställning av rensade lek- och uppväxtområden för öring genom återplacering av block och stenar med larvgående grävmaskin på ca 5 ton i och på båda sidorna av bäckenfåran.

Inga forn- och kulturlämningar fanns sedan tidigare registrerade. Bodsjöån har tidigare använts som flottningsled för s.k. bäckflottningslämningar. Lämningar som nyregistrerades uppgick till sex stycken och utgörs av flottningslämningar. I bäckfåran finns även ett stort antal rester efter enkelkistor. Biflödet norr om Bodsjöån är i det närmaste helt opåverkad, ingen flottningslämning har gjorts efter sträckningen då den ställvis går under markytan. Under besöket 120620 beslöts att undanta en sträcka på ca 200 meter från fiskevårdande åtgärder för att bevara den typiska miljön från bäckflottningslämningar.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Lägesangivelse: Kartblad Kölsjön 2:13, Hassela socken. Nordanstigs kommun

Fältarbetstid: 30/5 och 5/6 2012

Utredningens yta: 20 ha

Personal: Leif Andersson

Inga fynd omhändertogs

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Tryckta källor

Törnlund, E. 2006. *Flottningslämningar i Västerbottens län - historisk översikt och kulturhistoriska värdekriterier*. Umeå 2006.

Otryckta källor

Rapport Länsstyrelsen Gävleborg Dnr 511-8776-05

Rapport Länsstyrelsen Gävleborg Dnr 521-1248-12

Lantmäteriet

Generalstabskartan Sundsvall J242-79-1. 1901.

Ekonomiska kartan Älgebo 16G 9e 1957, Stensjön 16G 9f 1956.

BILAGA 1

Objekttabell

Obj. nr/ RAÄ-nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Osäker position	Osäker utbredn.
1	Dammvall	75 m l (N-S), 2,0 m br ovsida, 4-4,5 m br i basen, 0,5-2,0 m h. Kallmurad i 1-8 skikt av bearbetade och rundade stenar. I mitten en öppning för dammluckorna, 2,5 m br. Till större delen övertorvad. På S delen av bäck finns rester efter dammluckorna av trä. Terräng: Ö sluttande bäckravin, moränmark, Skogsmark, blandskog Vegetation på lämningen: Smågrannar, sly	Övrig kulturhistorisk lämning	nej	nej
2	Område med flottningslämningar Flottningslämning dammvall Flottningslämning vattenledare Flottningslämning ränna	Område med flottningslämningar 40x20 m (Ö-V), bestående av 1 dammvall, 1 vattenledare, 1 ränna. Dammvallen är 30 m l (N-S), 3-6 m br på ovsida, 6-10 m br i basen, 0,7-1,3 m h. S delen är en träram byggd och fylld med runda och bearbetade stenar. Vattenledare, 20 m l (Ö-V), 1 m br på ovsida och 3 m br i basen, 0,7-1,7 m h. Ränna, rest av, 25 m l (Ö-V) bestående av 2-4 m, br och 1,0-1,7m dj nedgrävning med rester av stenfyllda träramar i kistteknik i bottenplanet. Terräng: Ö sluttande bäckravin, moränmark, skogsmark, blandskog Vegetation på lämningen: Smågrannar och sly	Övrig kulturhistorisk lämning	nej	nej
3	Flottningslämning övrig	Skibord, rester efter, endast bottendelen återstår, 3-4,5 m br Terräng: Ö sluttande bäckravin, moränmark Vegetation: Skogsmark, blandskog	Övrig kulturhistorisk lämning	nej	nej
4	Dammvall	Dammvall, 30 m l (N-S), 2,0-3,5 m br och 0,5-1,4 m h med i mitten en öppning 4 m br där rester efter ett skibord finns, 5 m l (Ö-V), 4 m br av 0,2-0,3 i diam stockar i bäckens riktning. Terräng: Ö sluttande bäckravin, moränmark, skogsmark, blandskog Vegetation på lämningen: Smågrannar och sly	Övrig kulturhistorisk lämning	nej	nej
5	Flottningslämning styrarm	Vattenledare, 9 m l (NÖ-SV), 2,5-3,0 m br och 0,6-1,3 h av bearbetade stenar i kallmur i 3-8 skikt. Vattenledaren avslutas i N mot stenhäll. Borrmarken finns i stenarna 2 cm i diam. Terräng: Ö sluttande bäckravin, blockrik moränmark, skogsmark, blandskog Vegetation på lämningen: Smågrannar och sly	Övrig kulturhistorisk lämning	nej	nej
6	Område med flottningslämningar Flottningslämning dammvall Flottningslämning vattendelare	Område med flottningslämningar 50x30 m (NV-SÖ) bestående av 1 dammvall, 1 styrarm. Dammvall, 20 m l (NNÖ-SSV), 2-3 m br och 1 m h av sand och sten. På mitten är en öppning ca 4 m br. Svårt att avgränsa pga. bäverdamm. Vattenledare, 40 m l (NV-SÖ), 3-7 m br och 0,5-1,7 m h, högst på mitten. Gjord av sand samt stenar. Skador: Bäverdamm Terräng: Svagt mot Ö sluttande myrmark, omgärdad av moränmark i bäckravin, skogsmark, blandskog	Övrig kulturhistorisk lämning	nej	nej

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE. FAKTARUM: STYRMANSGATAN 4, GÄVLE.